Hand it over to
Sir Muallim Afzal

س- نثر څه ته وائي؟ پښتو کښې نثر څه ته وائي؟
س- پښتو کښې د نثر څومره ښاخلې دي؟
س- په پښتو کښې د نثر ارتقاء بيان کړئ؟
س- زوړ او نوي نثر خصوصيات کښې څه فرق دے؟

نثر:

نثر هغه کلام ته وائي چې د وزن د قيد نه آزاد وي. يا د نظم ضد وي.

قاضي عبدالحليم اثر افغاني د نثر تعريف داسې کوي:
"نثر په لغت کښې شيندل دي. پاشلو او خوروولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قيد نه خالي او آزاد وي."

مياګلي سيد انوارالحق د نثر تعريف په دې ډول کوي:
"نثر په اصل کښې د عربۍ ژبې لفظ دے او معنې ئې ده نوشتل، خوروول او شيندل او اصطلاحي معنې ئې د نظم ضد دے."

ځو اديبانو او عالمانو د نثر دپاره علمي تعريف دا مقرر کړے دے:
"کلام چې په څه وزن يا بحر کښې تړلے نه وي، نثر دے."

د نثر دپاره دا علمي تعريفونه ناکافي دي ځکه چې د بعض قسم نثر په جملو کښې د قافيې التزام وي او په بعض کښې د نوي زمانې د آزاد نظم په شان د وزن هم خيال ساتلے شوے وي. بيا هم داسې کلام ته نثر ويلې شي. او په مقابله کښې که آزاد نظم واخلو چې بلکې بې مضمون په څېرو مسلسلو رواني او ساده وضعو وړه لوړو او بغير هم وزنه مصرعو کښې ادا کړے شوے وي، بيا هم داسې کلام ته نظم ويلے شي. لهذا دا چې نثر روان او عام فهم لهجه دے او د نظم ضد دے. او د خيالاتو اظهار بلکې په خلاص مټ کيدے شي.

د اخبار، ډرامې، ریډیو، مقالې، لطیفې وغیره دا ټول نثر دے.

پښتو ادب کښې نثر:

پښتو نثر کښې د ټولو وړومبۍ وړومبې نثر لیکلې کتاب شې چې د نن نه تقریباً دولس سوه کاله مخکښې څرګند په دریمه صدۍ هجري کښې { ابو محمد هاشم د عربۍ په فصاحت او بلاغت ترجمه کړې ده. دا کتاب اګرچې نو خو پاتې دې خو د پښتو ادب سرمایه ده. دې نه علاوه تاریخ سوري او د سلیمان ماکو تذکرة الاولیاء د پښتو داسې کتابونه دي چې له یوه طریقه نمونه ئې شته وي کتابونه نشته.

دغه وجه ده چې د بیر روښان "خیر البیان" د پښتو نثر وړومبے کتاب ګڼلې شي، لوم چې په کتابي شکل کښې نن موجود دے. دغه شان اخوند درویزه بابا "مخزن" کتاب لیکلې دے. او 'تواریخ حافظ رحمت خاني' او د افضل خان خټک 'تاریخ مرصع' هم تاریخي لیکونه دي.

د نثر څانګې:

- د نثر کوم قسمونه دي. ~~چې~~ ډاکټر محمد طاهر فاروقي د قسمونو تجزیه داسې کړې ده.

1- نثر مسجع:

نثر مسجع هغه نثر ته وئیلې شي چې په هغې کښې د یوې فقرې اخري ټکي د بلې جملې د اخري ټکي سره هم قافیه وي. له چېرې ردیف هم لري نو دغه به د معمول مطابق وي.

2- نثر مرجز:

هغه نثر ته وئیلې شي چې په هغې کښې د یوې فقرې اکثر ټکي د بلې فقرې د مقابل الفاظو سره برابر وزن لري، خو هم قافیه نه وي.

3- نثر مرصع:

هغه نثر ته وئیلې شي چې په هغې کښې د یوې فقرې ټول الفاظ د بلې فقرې د الفاظو سره هم وزن او هم قافیه وي.

4- نثر عاري:

نثر عاري هغه نثر ته وئیلې شي چې د هغې په فقرو کښې د وزن او قافیې هیڅ قید نه وي او په ساده طریقه په صحیح ژبه او د روزمره مطابق پکښې مطلب بیان کړې شي.

- بنیادي قاضي عبدالحلیم اثر افغاني نثر په دوه ټوکو وېشلې دې: معنیٰ په لحاظ او د لفظ په لحاظ.

1- د معنی په لحاظ د نثر قسمونه:

1- یو هغه خبرې اترې چې موږ ئې د یو بل د پوهولو د پاره وایو.
2- خطابه (وینا). تقریرونه او بیانونه چې یو هغه خلق او عالمان ئې د خلقو او ایمو مقصدونو او د اورېدونکو د تسلۍ د پاره په جلسو نو، جرګو، غونډو وغیره کښې وائي. دا قسمه نثر په پښتو ژبه کښې

ژباړې دي. خو لیکلي نثرونه یې ډېر کم دي. سیاسي، دیني، اخلاقي، اجتماعي، علمي او ادبي ټول قسمونه یې دي.

3- تحریر (لیکل، رایټ) . هغه نثر دې چې د خطونو، مطبوعو او کتابونو د لیکلو د پاره استعمالیږي.

2- د لفظ په لحاظ د نثر قسمونه:

1- یو هغه دے چې د قافیې او سجع التزام پکښې شوې وي. دې قسم ته قافیه دار، مسجع او مرصع نثر وائي.

2- بل هغه دے چې قافیه نه لري. دې ته آزاد نثر یعني بې قافیې نثر ویلی شي. موجوده وخت ټول کیلونه، کتابونه او اخبارونه هم په دې نثر کښې لیکلی شي.

د پښتو نثر ارتقاء:

پښتو کښې د نثر ارتقاء چې کله شوې ده. د ارتقاء مطلب دے تکامل (evolution) یعني د وړه وړه ترقي نه واخله ترڅو تاریخ پورې چې څومره شاهکارونه لیکلی شوي دي او هغې کښې چرا څومره بدلونونه راغلي دي یا پکښې څه ترقي شوې ده نو هغه په څلورو دورونو کښې تقسیم شوي دي.

1- د پښتو نثر اولنۍ دور (223 - 900 هجري):

د پښتو د نثر د اولنۍ دور په حقله مونږ سره څه شواهد او په دې دوره پورې څرګند معلومات نشته. بیا هم له څه نه څه خاکه زمونږ په وړاندې د دغه دور په حقله راځي نو هغه د "پټه خزانه" له

برکته راغي. 'پټه خزانه' د محمد هوتک(ي) واسي، تالیف دے چې د
اولني دور د تاریخ په حقله زمونږ لپره ډیره ارزښتناکه کوي.
اولني دور کښې چې کوم لیکوال تیر شوي دي، هغې کښې ابو محمد هاشم سرواني،
سلیمان ماکو، محمد بن علي البستي، احمد بن سعید لودي، شیخ کته
متي زي، شیخ ملي او خان کجو شامل دي.

د پټې خزانې مطابق د پښتو نثر اولني کتاب "د سالو وږمه" دے. دا کتاب په ۵۵۵ هجري کښې ابو محمد هاشم سرواني لیکلې دے او دې کتاب کښې ئې د عربو فصاحت او بلاغت بیان کړے دے.

د پټې خزانې مطابق د دې دور دویم کتاب "تذکرة الاولیاء" دے. دا کتاب 612 ~~[illegible]~~ [۶۱۲] هجري کښې سلیمان ماکو لیکلې شوې دے.

د دې دور بل لیکوال محمد علي البستي دے. "تاریخ سوري" کتاب په 650 [۶۵۰] هجري کښې لیکلې شوې ~~ده~~ دے. دې کښې د سوري پادشاهانو حالات او تاریخ لیکلې. بل نثر نګار احمد سعید لودي، په ۶۸۶ [686] عیسوي خواږه منشا تیر شوے دے هم د دې پادشاهانو حالات یو کتاب "اعلام اللودعي في الاخبار للودي" کښې لیکلي دي. د پټې خزانې مؤلف ئې ذکر کړے دے.

د پټې خزانې مطابق بل کتاب "لرغوني پښتانه" دے. دا کتاب شیخ کته متي زي په ۷۵۰ [750] عیسوي/هجري کښې لیکل دے. د "لرغوني" مطلب "پښوانی" دے. دې کتاب کښې د پښتو مشاهیرو او شاعرانو حالات لیکلي شوي دي.

شیخ ملي هم د اولني دور لیکوال دی. د "شیخ ملي دفتر" ئې
د کتاب نوم دے او 830 هجري کښې لیکلې دے. د شیخ ملي
اصلي نوم "آدم" وو او دې د زمکو د ویشلو ماهر وو. خوشحال بابا
ئې هم ذکر کړې دے:

په سوات کښې دې دوه څیزه کړه خفي دي له جلي
مخزن د درویزه دے بل دفتر د شیخ ملي

د اولني دور آخري کتاب "تاریخ خان کجو" دی او
دا کتاب په 900 هجري کښې خان کجو لیکلې دی.

د اولني دور (223 هجري) وړومبے کتاب د "سالو وږمه"
دی. کوم چې 223 هجري کښې لیکلې شوې وو او د دې
دور آخري کتاب "تاریخ خان کجو" دے. کوم چې په
900 هجري کښې ~~لیکل سو~~ لیکلې شوې دے.

۵- د پښتو نثر دویم دور {900 - 1100 هجري}:

دویم دور کښې دوه لیکوالان ډیر اهم دي او ورسره د دې
کتابونه هم اهم دي، ځکه چې دا کتابونه زمونږ په وړاندې دي.

اولنی لیکوال پیر روښان دی. د پیر روښان خپل
نوم "بایزید انصاري" دے. پیر روښان "خیر البیان"
کتاب لیکلې دی.

دویم لیکوال اخون درویزه بابا دی. اخون درویزه
"مخزن الاسلام" کتاب لیکلې ~~شوې~~ دی.

د اخون درویزه او پیر روښان نه علاوه د دې دور نور نثر نګاران ملا مست زمند، الله یار، کریم داد شیخ قاسم، جان محمد، شیخ بستان بړېڅ او حسین دي.

• د دویم دور خصوصیات:

1- د ساده او آسان نثر ځای فني او مشکل نثر ونیوه، په نثر کښې د وزن او سجع التزام لازمي ګڼلې شو، وعظ او نصیحت، مذهبي خبرې، اخلاقي تعلیمات او تاریخي واقعات پکښې بیان شو لکه د پیر روښان (خیر البیان) او د اخون درویزه بابا (مخزن الاسلام) وغیره.

2- دویم دور کښې د موضوع په لحاظ پښتو نثر کښې تصوف، اخلاقي، مذهب او نور کئ موضوعات پښتو ادب ته داخل شو او پښتو نثر کښې وسعت پیدا شو.

3- دې دور کښې د تاریخ په موضوع باندې هم کتابونه ولیکلې شو.

4- دې دور کښې پښتو نثر کښې د فارسۍ کئ تکي استعمال شروع شول او پښتو ادب ته داخل شول.

5- د پښتو نثر دې دور کښې ډیرو کتابونو د عربۍ او فارسۍ نه پښتو ژبې ته ژباړلي وشول.

3- د پښتو نثر دریم دور (۱۱۰۰ - 1300 هجري):

دا دور د پښتو نثر د پاره ډېر ارزښت (اهمیت) لري. د دې دور مشهور لیکوال دا دي: خوشحال خان خټک، عبدالقادر خان خټک، افضل خان خټک، محمد هوتک او پیر محمد کاکړ وغیره.

کله چې د خوشحال خان خټک یا د خټکو کورانۍ د مخلو سره د نښتنې شوه نو خوشحال خټک د پښتنو د یوځای کولو د پاره د پښتونو د ډېرو علاقوں سفر اوکړه، مثال په خور صفحه سوات ته اراپ. خوشحال بابا وائي:

په سوات کښې دي دوه څیزه که خفي دي که جلي
مخزن د درویزه دے بل دفتر د شیخ ملي

وي تبران مي اولید لارم نه سوات پښتون مي اولید لوي لوزار
حق وهمت مي دچا او نه لید، په پیرزه الامن ناست یم امات

پښتو کښې اولنی سفرنامه یا سوات نامه خوشحال خان خټک لیکلي ده، چې پښتو ادب ته ډېره فائده اوشوله.

دوهم داچې په پښتو کښې د دې جګړې د وجې نه نیشنلزم یا قوم پرستي راغلې / راغله.

•

د خټکو د کورنۍ په وجه، ځکه چې پښتو ادب کښې د شعر برخه زیاته زیاته شوې وه، د نثر برخه کمزورې په نظر راتلې، تو پښتنو خپله ژبه کښې لیکل او ویل شروع کړل نو د مغلو او پښتنو د دښمنۍ نه پښتو ادب او نثر ته ډیره فائده اوشوله.

بل داچې په نثر کښې خوږوالے، روانې، آسانې او سادګې راوسته. نثر کښې د محاورو او متلونو استعمال شروع شو. دغې کښې عربي الفاظو استعمال شروع شو او د نثر جملې ئې وړې وړې کړې او پښتو ئې د نوي طرز، خیال او نوي اسلوب سره آشنا کړو.

• د دریم دور خصوصیات:

1- دې دور کښې د عربۍ ژبې ټکي پښتو ژبې ته راننوتل.

2- د پښتو نثر دې دور کښې د عربۍ او فارسۍ کتابونو پښتو ته ترجمه شول. خوشحال خان خټک د ځېنو مشهورو زړو ترجمو سره، د ستار نامه، طب نامه او باز نامه وغیره ئې لیکلو نه علاوه د فقهې مشهور کتاب هدایه د عربۍ نه پښتو ته ترجمه کړو. داسې عبدالقادر خان د شیخ سعدي مشهور کتاب ګلستان د فارسۍ نه پښتو ته وژباړه. افضل خان خټک هم د ادبي او تاریخي لحاظ سره "تاریخ مرصع" کتاب اولیکلو او داسې "عیار دانش" هم پښتو ته ترجمه شو.

3- د قیصو کتابونو نه هم پښتو نثر کښې د لیکلو شروع ادم خان

د رخاني، قرنشرم. د ابراهیم، قوم بادشاه او سیف الملوک'.

۶- د پښتو نثر څلورم دور (جدید دور، شلمه صدي او د هغې نه پس) :

شلمې صدۍ نه د پښتو نثر څلورم دور یا جدید دور وئیلې شي. دې دور کښې پښتو ژبه خپل عروج ته ورسیده او په بین الاقوامي سطح باندې ئې پېژندګلو عام شوه. پښتو ژبه کښې مذهبي کتابونه اولیکلې شو. د تفسیر او فقهې مسئلو کتابونه ولیکلے شول. د قرآن او د حدیثو کتابونو ترجمې اوشولې.

دې نه علاوه قیصې او لغتونه هم اولیکلې شول. د پښتو ادب وړومبۍ افسانه "کوزه جینۍ" هم په دې دور کښې راحت زاخیلي په ۱۹۱۷ء کښې ولیکله. د پښتو وړومبۍ درامه او ناول هم په دې دور کښې اولیکلې شول. د نثر جدید دور د پښتو ادب او نثر د ګڼولو نه ترقي یافته دور دے.

• د زوړ او نوي نثر خصوصیاتو کښې فرق:

د پښتو نثر وړومبے او دویم دور زوړ نثر بللے شي. وړومبۍ دور د نهمې {۹} صدۍ هجرۍ نه ځکښي او دویم دور د نهمې صدۍ هجرۍ نه تر یوویشتمې صدۍ هجرۍ پورې دے. یعنې 223 نه تر 1100 او بیا 1100 نه تر اوسه پورې.

د زوړ نثر خصوصیات :

1- د نظم اثرات :

~~...~~ زوړ نثر باندې د نظم اثرات واضحه ښکاري. یعنې په زوړ دور کښې کوم نثر لیکلې شوې دې نو هغه کښې د قافیې او د ردیف ګټ ښکارندې استعمال دے.

2- د عربۍ او فارسۍ استعمال:

په زوړ نثر کښې د فارسۍ او عربۍ ژبو استعمال ډیر زیات دے. د دې وجه دا ده چې د هغه وخت د حکومت دفتري سرکاري ژبه فارسي وه او په دیني عقائدو باندې خان پوهولو د پاره عربي لازمي ګڼلې شوه.

3- د علاقائي ژبې اثرات:

د علاقائي ژبې په زوړ نثر باندې ډیر اثرات دي یعنې څوک به چې د کومې علاقې وو، هغوی به د هغه ځاې په لهجه کښې کتاب لیکلو: د بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" کښې د اورمړو، یوسفزو او د افریدو علاقو الفاظ ډیر استعمال شوي دي، د خلیل شان د اخون درویزه بابا په کتاب "مخزن اسلام" کښې د یوسفزو ژبې رنګ دے ولې چې هغه په یوسفزو کښې وخت تیر کړے وو.

4- اصلاحي رنګ:

د اصلاحي رنګ مطلب دا دے چې د دعوت، تبلیغ او د نیکۍ خبرې وې دې دور کښې.

5- خطیبانه انداز:

د زوړ نثر انداز خطیبانه دے، یعنې یکښې

د جذباتو ډېري ډکې وي؛ ځکه چې دوی امام خپل مقتدیانو یا یو سالار خپل فوځ ته خطاب کوي دي، نو خطیبانه انداز والي-

: د نوي نثر خصوصیات :

1- د نظم اثرات ختمیدل:

په نوي نثر باندې د نظم اثرات ختم شول- نثر او نظم دواړو د یو بل د اثراتو نه آزاد شول او دوړه په اوږده روان شول.

2- د عربي او فارسي الفاظو استعمال کمیدل:

په زوړ نثر باندې د عربي او فارسي اثرات ډېر وو ولې په نوي نثر باندې دا اثرات ډېر کم شول، په نوي نثر کښې صرف هغه الفاظ استعمالیږي چې د پښتو ژبې مستقله حصه دي-

3- د علاقائي لهجو اثرات کمیدل:

په نوي نثر باندې د علاقائي لهجو اثرات ډېر کم دي او په نوي نثر کښې د لهجې په لحاظ سره یو والي او یکسانیت ښکاري-

4- د ګرامر استعمال:

د زوړ نثر په مقابله کښې نوي نثر د ګرامر پابند شو او پښتو ادب د نړۍ د نورو ژبو د ادب سره مقابله کښې ودرېدو-

5- لغت نګاري:

نوي نثر نګارانو د پښتو په برخه باندي ډیر کار کړی دی. مطلب دا دی چې د وروستني ډکشنري لیکل شروع شو او ورسره د دغې استعمال شروع شو. لغت ډکشنري ته وئیلی شي او ورته قاموس هم وئیلی شي. مختلفو ادیبانو خپل رختو نه تیار کړي دي چې د پښتو ادب په بیش بها اثاثه ده.